

De gevolgen van de hoge inflatie voor het arbeidsvoorwaardenbeleid

Het verschijnsel inflatie is kort te omschrijven als de stijging van het algemene prijspeil. Doordat de prijzen stijgen kun je met eenzelfde bedrag minder goederen kopen dan voorheen. Inflatie brengt dan ook geldontwaarding met zich mee. De inflatie is gebaseerd op de consumentenprijsindex (CPI). Voor de totale jaarinflatie wordt de CPI van de maand december vergeleken met de CPI van de maand december van een jaar ervoor. In 2022 is in Europa voor het eerst sinds decennia weer sprake van een heel hoge inflatie, ook wel een hyperinflatie genoemd.



Welke factoren zijn in zijn algemeenheid van grote invloed op de inflatie? Als we terugkijken in de geschiedenis zien we inflatie vooral optreden bij oorlogen, revoluties of politieke crises. Zo was er een hoge inflatie van 1973-1976, waarbij de inflatie ook boven de 10% uitkwam. Maar over de laatste tien jaar was er een gemiddelde inflatie van slechts 1,5%. In 2022 werden we geconfronteerd met ex-

treme uitschieters tot zelfs een inflatie van 14,3% in oktober 2022. Dat jaar kende een ongekeerde hyperinflatie die de records uit de jaren zeventig van de 20ste eeuw verpulvert.

Oorzaken en gevolgen

Welke oorzaken zijn te duiden voor de hoge inflatie in 2022? We zien in ieder geval een opeenstapeling van factoren die zich eind 2021 al aftekenden. Waar de Europese Centrale Bank het jarenlang met een enorme verruiming van de geldhoeveelheid niet lukte om de inflatie omhoog te stuwen richting een bescheiden 2%, begonnen wereldwijd de prijzen van grondstoffen en halffabricaten eind 2021 te stijgen. Het einde van de coronacrisis was in veel landen in zicht en de economieën begonnen weer op volle toeren te draaien. Wereldwijd steeg de vraag naar grondstoffen, maar als gevolg van de crisis waren zowel de voorraden als de productiemogelijkheden beperkt. Datzelfde gold voor de transportmogelijkheden, vooral die over zee, en de aanvoerlijnen in de supply chain. Bovenop deze ontwikkeling volgde de ramp van de oorlog. De oorlog in Oekraïne heeft een enorme impact op de prijzen en dus op de CPI. Door de grote afhankelijkheid van energie uit Rusland zijn deze prijzen enorm gestegen. De prijzen van fossiele brandstoffen, met name die van gas, zijn inmiddels onbeheersbaar gebleken. Door de stijging van

de energieprijzen worden de productiekosten van veel industriële fabricaten significant hoger, als ook prijzen van kunstmest en voedsel. Oekraïne en Rusland zijn de graanschuren voor Europa. Bij graan denken we gelijk aan ons dagelijks brood, maar het gaat natuurlijk verder. Bij bijna elke maaltijd komt graan om de hoek kijken. Ontbijten met muesli, lunchen met brood en avondeten met een pastaschotel en om af te sluiten uw tussendoortjes zoals een koekje of een cracker.

Rusland en Oekraïne zijn beide belangrijke exporteurs van graan en oliezaden. Beide zijn belangrijk voor de dierenvoedingsindustrie. Dit heeft dus ook effect in de hele keten van voeding tot alles wat de mens nuttigt aan dierlijke producten.

“Bij graan denken we gelijk aan ons dagelijks brood, maar het gaat natuurlijk verder.”

De hyperinflatie van 2022 is inmiddels in 2023 flink afgezwakt. Deze afvlakking is met name een gevolg van een daling van de energieprijzen. Zo daalde de gemiddelde gasprijs voor huishoudens met ongeveer 45%. De goedkoper wordende energie heeft er echter niet voor gezorgd dat de inflatie is bedwongen (hoewel flink gedaald). Zo bedroeg de inflatie op voedingsmiddelen in 2023 nog steeds gemiddeld 13%.

Het is goed om op te merken dat inflatie weliswaar kan worden uitgedrukt in een getal (een percentage) dat het niveau van de inflatie aangeeft, maar dat het effect en de impact van inflatie voor iedereen een persoonlijke beleving is en dus verschillend kan uitwerken. Diegene die nog een energiecontract heeft afgesloten voorafgaand aan het exploderen van de prijzen, merkt op dit moment slechts de gevolgen van de kerninflatie (dat wil zeggen: de inflatie zonder rekening te houden met de olie- en gasprijzen). Maar uiteindelijk merkt iedereen het hogere prijspeil wel in zijn portemonnee. Maar ook hier geldt het oude, bekende gegeven dat de sterke schouders meer kunnen dragen dan de economisch kwetsbare mensen. Dat geldt zowel voor de beleving van de inflatie als voor de daadwerkelijke economische beperkingen. Vanuit dit perspectief moeten we ervoor vrezen dat de inflatie en het blijvend gestegen prijspeil de tweedeling in de maatschappij verder zal versterken. Weliswaar zal de inflatie op een gegeven moment verder afremmen, maar dat zal waarschijnlijk niet leiden tot een daling van het op dat moment bereikte prijspeil.



De consumenten worden over het geheel genomen zwaarst getroffen door de hoge inflatie.

De doorwerking van inflatie op de loonstijging, hoe hoog die ook mag zijn, is altijd een proces dat met vertraging plaatsvindt. En mocht de inflatie op enig moment weer zakken naar een wenselijk niveau, dan blijft er een definitief gat in de koopkracht geslagen: de prijzen zullen naar alle waarschijnlijkheid niet meer zakken.

Wat betreft het bedrijfsleven: voor veel bedrijven geldt dat de balansposities over het algemeen goed zijn, al zijn er sectoren waarin bedrijven vanwege de nasleep van corona op het scherpst van de snede opereren. Maar ook voor die bedrijven die het op dit moment nog goed doen, dreigt er een perfect storm te ontstaan: als gevolg van een afnemend consumentenvertrouwen en minder bestedingen dreigt er een recessie, de arbeidsmarkt is uitermate krap en de energieprijzen zijn onbeheersbaar hoog geworden.

Cao-lonen

In het kader van arbeidsvoorwaardenbeleid rijst steeds de vraag wat inflatie en het hogere prijspeil betekent voor de loonwens, de inzet op loonsverhoging bij de cao-onderhandelingen, en dus voor de loonontwikkeling.

Compensatie van de inflatie via de cao is niet vanzelfsprekend. Vroeger kenden we in Nederland een automatische prijscompensatie in de cao-lonen: wettelijk was bepaald dat de lonen met de inflatie mee zouden stijgen. Deze op het eerste gezicht

sympathieke regeling had een belangrijk nadeel: zij joeg de inflatie alleen maar harder aan. Hogere lonen betekenden hogere kosten en dus hogere prijzen. Deze loon-prijsspiraal werd onbetaalbaar.

Tegenwoordig is de inflatie gewoon onderwerp van het overleg in het gesprek over de loonstijging. Daarover wordt bij elke cao-vernieuwing weer onderhandeld tussen de werkgevers en de vakorganisaties.



Al heel lang worden de loonwensen van de vakorganisaties niet als resultaat bereikt in de onderhandelingen. De stijging ligt vaak tussen de 2,5 en 3% en onder druk van de krappe arbeidsmarkt en de hoge inflatie wordt inmiddels gemiddeld 4,7% afgesproken, maar ook dat percentage dekt bij lange na niet de geldontwaarding.

De RMU bepaalt haar loonwens normaliter door bij het verwachte inflatiecijfer het percentage waarmee de arbeidsproductiviteit in Nederland is gestegen op te tellen. Door de loonwens op deze manier te bepalen is sprake van een reële loonontwikkeling, waarin de inflatie is gecompenseerd en er ook

sprake is van een inkomensgroei die meebeweegt met het aandeel van de arbeid in de economie. De grote vraag is: kan deze traditionele manier van het bepalen van de loonwens gehandhaafd blijven? Dat zou betekenen dat er sprake zou zijn van een loonwens van 15% per jaar. Dat is niet reëel.

Hier komen we bij de vraag van welk inflatiecijfer er moet worden uitgegaan als er een vertaalslag naar de loonwens gemaakt wordt. De energieprijzen, inclusief de brandstofprijzen aan de pomp, bepaalden in 2022 ruim 70% van het inflatiecijfer; dat is inmiddels wel wat gezakt, maar het blijft een substantiële factor van betekenis. We moeten ons realiseren dat niet alleen de huishoudens dit voelen, maar zeker ook werkgevers en ondernemers. Denk aan een glastuinbouwer die de energiekosten ook op ziet lopen: 40% van deze tuinders ziet de continuïteit van de onderneming hierdoor in gevaar komen. Ook voor producenten in de maakindustrie lopen de kosten enorm op. De stijging van het minimumloon per 1 januari 2023 heeft ook flink doorgewerkt in de kosten van ondernemingen. Is het daarom reëel te stellen dat de volledige inflatie gecompenseerd moet worden? Of moet er in cao-onderhandelingen worden uitgegaan van een inflatiecijfer waar de componenten energie en voedsel uit zijn gehaald, de zogenaamde kerninflatie? Nu ligt het verwachte inflatiecijfer over 2024 op een veel lager niveau dan de hyperinflatie die we in 2022 hebben meegemaakt, maar de onzekerheden zijn vooral wat betreft voedsel en energie onveranderd groot ten

gevolge van de geopolitieke situatie. En het gestegen prijspeil, de prijs die we inmiddels voor onze boodschappen betalen, zal niet dalen. Ook is er politieke onzekerheid: het kabinet is gevallen en het is afwachten welke nieuwe politieke wind er gaat waaien. Duidelijk is in ieder geval dat de mogelijkheden wat betreft inkomensondersteunende maatregelen voor een nieuw kabinet beperkter zullen zijn in het licht van het geheel aan verwachte inkomsten en uitgaven. De gestegen rente speelt daarbij een belangrijke rol.



Een loonwens die uitgaat van de actuele, volledige inflatie, kan leiden tot een enorme kostenverhoging voor het bedrijfsleven en het ontstaan van een mogelijk onbeheersbare loon-prijsspiraal. Hier klemmt te meer dat een van de belangrijkste oorzaken van de hoge inflatie, de als gevolg van de geopolitieke situatie gestegen energieprijzen, niet te beheersen is met het gebruikelijke instrumentarium van de centrale banken. Maar dat is maar één kant van het verhaal. De energieprijzen zijn de afgelopen maanden sterk gedaald, maar daar staat tegenover dat de inflatie is verbreed naar andere goederen en

diensten. De lonen zijn inmiddels wel duidelijk in beweging gekomen. Dit jaar blijft de koopkracht – mede door het steunbeleid – in doorsnee gelijk, volgens de economische beleidsanalyse van het CPB. Volgend jaar herstelt de koopkracht, maar over het geheel genomen is die koopkracht de afgelopen drie jaar wel substantieel gedaald. En daarom zal de armoede in Nederland naar verwachting in 2024 stijgen en wel tot 5,8% van de bevolking (mede als gevolg van het wegvalLEN van een aantal steunmaatregelen).

Het is een moeilijk dilemma. Het standpunt van de RMU is enerzijds dat we moeten voorkomen dat Nederland in een loon-prijsspiraal belandt. Deze zal uiteindelijk zeer negatieve gevolgen krijgen, zoals het nog verder aanjagen van een niet meer te beheersen inflatie, het nog sneller stijgen van de productiekosten, het omvallen van ondernemingen en uiteindelijk een recessie. En daarmee een nog verdere toename van de armoede in Nederland. Anderzijds is de loonontwikkeling, naast maatregelen van de overheid, ook weer een belangrijke factor in het tegengaan van armoede. Het is zaak om in de loonontwikkeling een balans met perspectief te vinden. De RMU wil bij het bepalen van de loonwens voor-

al uitgaan van de kerninflatie, dus inflatie exclusief brandstof- en voedselprijzen. Niet dat ze niet helemaal 'mee mogen doen' of nergens een rol spelen, maar het totale inflatiecijfer als basis nemen van de loonwens, leidt tot de loon-prijsspiraal.



De onzekerheden zijn groot. Daarbij komt dat veel bedrijven na de coronacrisis te maken hebben met een heel dunne vermogenspositie, waarbij men voorzichtig zal zijn als het gaat om de loonontwikkeling. Boven op de mondiale instabiele economische situatie worden veel bedrijven inmiddels geconfronteerd met de terugbetaling van steunmaatregelen (volgens het UWV zal een substantieel deel van de ondernemingen die steun hebben ontvangen een deel daarvan moeten terugbetalen) en het voldoen van uitgestelde belastingen.

Het aantal faillissementen neemt duidelijk toe. Al deze factoren zijn aanleiding om uit te gaan van een voorzichtige loonontwikkeling waarbij niet altijd het volledige inflatiecijfer leidend kan zijn. Maatwerk zal uitgangspunt moeten zijn, juist in het belang van



een gezonde ontwikkeling van de economie en de arbeidsmarkt.

Uitgaande van de geraamde stijging van de arbeidsproductiviteit in 2024 van 0,8% en de verwachte inflatie van 3,9%, zou een loonwens van 5% over 2024 in de rede liggen. De RMU is ervoor om uit te gaan van een loonwens van 5%. De keuze om de loonwens naar boven bij te stellen is gebaseerd op de hierboven omschreven omstandigheden: de onzekerheid voor wat betreft de energiekosten, het hogere prijspeil en de inkomensondersteuning en de armoedebestrijding. Verder ziet de RMU de loonwens van 5% niet als in beton gegoten: wat de RMU betreft is de loonwens een uitgangspunt (en geen meetlat) dat kan leiden tot maatwerk waar dat nodig is.



Ten slotte

Het is niet reëel te veronderstellen dat de koopkracht op peil kan blijven door de compensatie daarvan volledig voor rekening van ondernemers en werkgevers te laten komen. Daarbij komt dat een groot deel van de bevolking geen werkgever heeft.

Denk aan gepensioneerden, aan uitkeringsgerechtigden, aan zzp'ers en aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Ook zij merken de gevolgen van de inflatie en hebben, niet minder dan werknemers, belang bij koopkracht.

Naast het afstemmen van arbeidsvoorwaarden, speelt daarom de overheid een belangrijke rol als het gaat om koopkrachtbehoud en, minstens zo belangrijk, het voorkomen van het vergroten van de tweedeling in de samenleving.